

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

TAHYNÉ KOVÁCS Ágnes
egyetemi docens (PPKE JÁK)

A 2023-as év a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történetében több szempontból is mérföldkő, kiemelten azért, mert Öszentsége Ferenc pápa a PPKE Információs Technológiai és Bionikai Karára (PPKE ITK) látogatott. Az ott elhangzott beszédét¹ a Dunához köthető metaforával indította, miszerint a folyó összeköt országokat, népeket földrajzi és történelmi értelemben, akárcsak a kultúra.

„Milyen szerepe lehet a kereszténységnek európai kultúránkban és társadalmunkban?” – tette fel hasonlóképp a kérdést a *Keresztény kultúra és katolikus egyetem* című, a katolikus identitást elemző 2018-as beszédében (és tanulmányában) Erdő Péter bíboros úr.² Válasza szerint

„[m]indenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy Európában többnyire formálisan is el vannak választva az államok az egyháztól és a vallásoktól. Amikor azonban konkrét kérdésekben való törvényhozásról van szó, megnő az igény arra, hogy valamilyen kritériumot találjunk, valamilyen erkölcsi alapelvet, egy olyan értéket, amelyet jogilag védelmezni lehet. Igaz, hogy az európai államok általában nem felekezeti, nem vallási államok, de ugyanígy igaz az is, hogy az állam egy bizonyos jogi struktúrát jelent, sőt talán a társadalom jogi kifejezésének is tekinthető. [...] A társadalom [...] elválaszthatatlan a kultúrától. Természetesen a kultúrának is többféle meghatározása lehetséges.”³

A főpásztor idézi a II. Vatikáni Zsinat *Gaudium et spes* kezdetű pasztorális rendelkezésének meghatározását, miszerint

¹ Ferenc pápa az egyetemi és kulturális élet képviselőihez intézett beszéde, Budapest, 2023. április 30. <http://tinyurl.com/ycy79cbp>

² A tanulmány írott változata a Bíboros által tartott beszédnek. Ld. ERDŐ Péter Keresztény kultúra és katolikus egyetem. Beszéd a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Kar 20 éves fennállása alkalmából (2018. augusztus 30.) *Iustum Aequum, Salutare*, 2018/3. 5–8. [A továbbiakban: ERDŐ (2018).]

³ ERDŐ (2018) i. m. 5–8.

„[a] kultúra általános elnevezésével mindazokat az eszközöket jelöljük, amelyekkel az ember sokrétű lelki és fizikai adottságait megismeri és kibontja; amelyekkel hatalma alá igyekszik vonni magát a kozmoszt a tudás és a munka segítségével, emberibbé teszi a társadalmi életet mind a családban, mind az egész polgári társadalomban a szokások és az intézmények fejlődése révén; végül, az idők múlásával műveiben kifejezi, közli és megőrzi a nagy tapasztalatokat és szellemi törekvéseket, hogy azok sokak, sőt az egész emberi nem haladására szolgáljanak. Ezért a kultúrának szükségképpen van történelmi és társadalmi vonatkozása.”

Bíboros úr értelmezésében a meghatározás alapján „lehetségesnek tűnik úgy felfogni a kultúrát, mint olyan tényezőt, amely az emberi közösség egységét és így mélyebb értelemben a közösség rendjét garantálja és megvalósítja. Minden kultúra középpontjában rendező elvként ott találunk egy világképet, egy erre épülő világnézetet, mely általában éppenséggel valamely vallás.”⁴

1. A Katolikus Egyház társadalmi tanítása

Az ember a tudomány és a technika haladását igyekszik az általa elképzelt fejlődés szolgálatába állítani. „Uralmát főként a technika és a tudomány segítségével szinte az egész természetre kiterjesztette és terjeszti egyre tovább”⁵ Az emberiség halad egy úton, melyről azt feltételezi, ez a haladás útja, ugyanakkor minden emberi tevékenység Isten terve szerint meg kell feleljen az emberiség valódi javának.⁶

Az egyház társadalmi tanítása szerint a környezetünkért érzett felelősség körében a jogi szabályozás szükséges. Fontos, hogy a nemzetközi közösség egységes szabályokat dolgozzon ki; ezzel olyan szabályrendszer válik elérhetővé az államok számára, amely a környezetre károsan ható különféle tevékenységeket hatékonyan ellenőrzi és az ökológiai rendszert védelmezi azáltal, hogy a lehetséges baleseteket megelőzi.⁷ „Minden államnak feladata a saját területén az atmoszféra és a bioszféra állapotromlásának megelőzése, amelynek során egyebek között figyelmesen ellenőrzi az új technológiai és tudományos felfedezések hatását, garanciát nyújt polgárainak, hogy a környezetet nem teszik ki káros összetételű vagy mérgező hulladékszennyezésnek.”⁸ A Katolikus Egyház társadalmi tanítása szerint „a bibliai látásmód ösztönzi a keresztények hozzáállását a föld hasznosításához, valamint a tudomány és a technika fejlődéséhez. A II. Vatikáni Zsinat mondja, hogy az ember az isteni világosságból részesedve meghaladja

⁴ ERDŐ (2018) i. m. 5–8.

⁵ GS i. m. 33. pont.

⁶ GS i. m. 35. pont.

⁷ AZ IGAZSÁGOSSÁG ÉS BÉKE PÁPAI TANÁCSA: *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. Összeállította II. János Pál pápának a társadalmi tanítás tanítómesterének, az igazságosság és a béke evangéliuma tanúságtévőjének.* Róma, 2006. május 26. 468. pont. [A továbbiakban: *Kompendium*] <http://tinyurl.com/yc27s9hh>

⁸ II. JÁNOS PÁL: Üzenet a Béke Világnapjára, 1990. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 82. (1990) 152. 9. pont. Magyarul elérhető: <https://teremtesvedelem.hu/content/cikk/az-okologiai-valsag-kozos-felelossegunk>

az anyagi világot.⁹ A zsinati atyák elismerik a haladást, amelyet az emberi szellem lan-
kadatlan tevékenységének köszönhetően az empirikus tudományokban, a technikában,
a művészet és a szellemtudományok. Minél inkább növekszik az ember hatalma, annál
szélesebb körre terjed ki az egyének és a közösségek felelőssége.¹⁰ A társadalmi tanítás
Kompendiuma szerint a Katolikus Egyház semmiképpen sem fordul szembe a hala-
dással,¹¹ *hanem „a tudományt és a technológiát” éppenséggel mint „az Istentől kapott*
kreativitás nagyszerű termékét” szemléli, „mert az minket páratlan lehetőségekkel lát
*el, amelyekből mindannyian hálásan húzunk hasznot.”*¹²

2. A technikai haladásról

Minden tudományos és technikai alkalmazás központi hivatkozási pontja az ember
iránti megbecsülés, amelynek együtt kell járnia a többi eleven teremtmény kötelező
tisztetével. Ha fel is merülne természetük valamiféle átalakítása, „figyelembe kell
vennünk minden egyes élőlény természetét és kölcsönös kapcsolatait egy szabályozott
rendszerben”¹³ Az embert képességei és akarata segíti ebben, hiszen az embernek nem
szabad megfélemlenie arról, hogy „képessége [...], munkája révén átalakítani a vilá-
got és bizonyos értelemben ’újrateemteni’ azt: ez ’mindig a teremtett dolgok eredeti
isteni adományozásának alapján megy végbe.”¹⁴ Az embernek nem szabad önkényesen
rendelkeznie Földünkkel, vagyis feltétel nélkül alávetnie azt saját akaratának, mintha
annak nem lenne saját alakja és Istentől adott rendeltetése, amelyet az ember kibonta-
kozthat, de elárulnia nem szabad. Ebben az esetben az történik, hogy *„ahelyett, hogy*
mint Isten munkatársa töltené be szerepét a teremtés művének megvalósításában,
az ember Isten helyébe lép, és így végeredményben az általa inkább elnyomott, semmint
*kormányzott természet lázadását segíti elő”*¹⁵

A teremtett világ védelme, a teremtésvédelmi szemlélet adja azt az értékprioritást,
amely a legszélesebb értelemben véve jelenti az élet védelmét. A többi környezetet és
a természetet védő szemlélettel szemben nem pusztán a természetes és épített környe-
zet védelmét jelenti, hanem benne az ember szerepe kulcsfontosságú. Az ember, aki
a földet uralma alá hajtja, gyümölcseit szedi és ezzel együtt, illetve emiatt fokozot-
tan is felelős érte. Miért felelős? Egyrészt a természet megőrzéséért, virágoztatásáért,

⁹ GS i. m. 15. pont.

¹⁰ GS i. m. 34. pont.

¹¹ II. JÁNOS PÁL: Discorso pronunciato durante la visita al „Mercy Maternity Hospital”, Melbourne (1986. november 28.) In: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II.* Vol. IX., 2. (1986) 1732–1736.

¹² II. JÁNOS PÁL: Discorso pronunciato durante l’incontro con gli scienziati e rappresentanti dell’Università delle Nazioni Unite, Hiroshima (1981. február 25.). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 73. (1981) 422. 3. pont.

¹³ II. JÁNOS PÁL pápa: *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikája a *Populorum progressio* kezdetű encikli-
ka huszadik évfordulójára. Róma, 1987. december 30. [a továbbiakban: SRS] 34. pont.
<https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/sollicitudo-rei-socialis>

¹⁴ II. JÁNOS PÁL pápa: *Centesimus annus* kezdetű enciklikája a *Rerum Novarum* enciklika kibocsátásának
századik évfordulója alkalmából. Róma, 1991. május 1. [a továbbiakban: CA] 37. pont.
<https://www.katolikus.hu/dokumentumtar/centesimus-annus>

¹⁵ Uo.

másrészt a jövő nemzedékek számára való továbbadásáért. A Tanítóhivatal ellenzi a környezet ökocentrizmus és biocentrizmus által ihletett szemléletét, mert az „az ember és más élőlények közötti létszerű és értéktartalmú különbségek megszüntetését hirdeti, és a bioszférát egy értéktartalmában differenciálatlan biotikus egységgé teszi”.¹⁶ „Így az ember nagyobb felelőssége minden életforma méltóságának egyenlősítő szemléletmódjában hatályon kívül helyeződik.”¹⁷

3. A jövő generáció iránt érzett felelősségünk

Mint azt a Tanítóhivatal – a Kompendium 465. pontjában – hangsúlyozza, az ember felelős azért, hogy a környezetet sértetlenül és egészségesen őrizze meg mindenki számára:

„Ha sikerül a mai emberiségnek a tudományok új lehetőségeit erőteljes etikai dimenzióval összekapcsolni, bizonyosan képessé válik arra, hogy elősegítse a környezetnek az ember lakóhelyévé és forrásává válását; képessé lesz megszüntetni a környezetszennyezés tényezőit, [...]. A szennyező technológiát meg lehet tisztítani, a felhalmozott termékeket el lehet igazságosan osztani, feltéve, ha az ember életét és méltóságát tiszteletben tartó etika számot tud vetni az emberiség mai és eljövendő generációinak jogaival.”¹⁸

4. Ferenc pápa a teremtésvédelemről

A környezethez való jog elválaszthatatlan fundamentuma az az erkölcsi alap, amelyet a generációs méltányosság megvalósulása jelent. 2015-ben megjelent Ferenc pápa *Laudato si'* (Áldott légy) kezdetű enciklikája,¹⁹ melyet a fenntartható fejlődési célok (*Sustainable Development Goals* – SDG) erkölcsi-teológiai-filozófiai pilléreként is tekinthetünk. Az enciklika megjelenésével egyidőben, a Szentatya Santa Crúzbán (Bolívia) tartott beszédében magyarázatot fűzött az enciklikához. Ebben kifejtette az enciklika gondolatmenetét, amennyiben egy Föld van, egy emberiség és egy válság, ezért egy átfogó tervre van szükség. Az éghajlatról, mint a közjóról beszélt.²⁰ A keresztény erkölcs és etika területén a közjó tematikája előkelő helyet foglal el. Már az 1891-es *Rerum novarum* című pápai enciklika is kiemelt helyen értékelte a közjó fogalmát, ide tartoznak mindazon dolgok, melyek senkié tehát a mindenkié kategóriába esnek. Az

¹⁶ II. JÁNOS PÁL: *Discorso ai partecipanti ad un Convegno su ambiente e salute* (1997. március 24.) In: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*. Vol. XX., N. 1. (1997) 522. 5. pont.

¹⁷ Uo.

¹⁸ SRS i. m. 34. pont; II. JÁNOS PÁL (1997) i. m. 522. 5. pont.

¹⁹ FERENC pápa: *Laudato si' kezdetű enciklikája közös otthonunk gondozásáról*. Róma, 2015. jún. 18. [A továbbiakban: LS] <https://katolikus.hu/dokumentumtar/laudato-si>

²⁰ A beszéd 2015. július 9-én hangzott el a bolíviai Santa Cruzban a Népi Mozgalmak Világtalálkozóján, melyet az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa és a Pápai Társadalomtudományi Akadémia hívtak össze. <http://tinyurl.com/3e9fdh7a>

egyházfői magyarázat szerint ezek azok a javak, melyeknek léte az emberi közösség jólétéhez hozzájárulnak, és mint ilyen, a Föld klímája is ide sorolható.

A *Laudato si'* után egy évvel Ferenc pápa üzenete a teremtéssel való törődés világnapjára (2016. szeptember 1.) az alábbiakat fogalmazta meg:

„A föld kiált [...] Ezzel az üzenettel megújítom a párbeszédet e bolygó minden lakójával a szegényeket kínzó szenvedésről és a környezet tönkretételéről. Isten egy virágzó kertet ajándékozott nekünk, de mi azt egy »rommal, sivataggal és szennnyel« (vö. *Laudato si'* enciklika, 161. pont) borított tereppé változtatjuk. [...] Isten azért ajándékozta nekünk a földet, hogy kímélettel és mértéktartóan műveljük és őrizzük (vö. Ter 2,15). »Túlművelni« – azaz rövidlátó és önző módon kizsákmányolni – és nem eléggé őrizni azt: bűn.”

Az irányváltoztatás ugyanis azt jelenti, hogy „végletekig tiszteljük az eredeti parancsot: megőrizni a teremtést minden rossztól, mind a saját javunk, mind a többi emberi lény java érdekében”. Egy kérdés, amely segíthet, hogy ne tévesszük szem elől a célt: „Milyen világot szeretnénk hagyni azokra, akik utánunk jönnek, a gyermekekre, akik most nőnek fel?”²¹

A jövő generációk érdekének mibenlétéről, egyáltalán annak el- és felismerhetőségéről a tudományos – elsősorban jogfilozófiai – szakirodalom megosztott.²² Egyes vélemények szerint a még meg nem született nemzedékeknek jogalanyiságuk hiányában nincsenek jogaik,²³ s főképp igaz ez a ma élők jogaival való összehasonlításban (ezzel ellentétben Sólyom László szerint a 64/1991. (XII.17.) AB határozat alapján nem szükséges jogalanyiság az állam köteletségének kimondásához).²⁴ A jelen nemzedéknek a generációk közötti méltányosság elvéből fakadó kötelezettsége, miszerint választási lehetőségeket őrizzen meg a jövő nemzedékek számára,²⁵ a jövő nemzedékek szabad

²¹ LS i. m. 160. pont.

²² Ld. bővebben: TATTAY Szilárd: Képtelen „képes beszéd”? A jövő nemzedékek „jogainak” képviselétéről. *Állam-és Jogtudomány*, 57. évf., 2016/3. 108–122.

²³ Ld. Jörg TREMMEL: Establishing Intergenerational Justice in National Constitutions. In: Uő (szerk.): *Handbook of Intergenerational Justice*. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar, 2006. 51–52.

²⁴ A jövő generációk életfeltételeire, mint megőrzendő értékre már a 64/1991. (XII. 17.) AB határozat is utalt az élethez való jog objektív, intézményvédelmi tartalma kapcsán. A későbbi köztársasági elnök, Sólyom László álláspontja szerint a jogi személyek jogalanyisága is egy olyan analógia alapján teremtdött meg, amelyben a törvényhozó az ember jogképességének a természetes személyekre értelmezhető jogait és kötelezettségeit kívánta a jogi személyiségek részére biztosítani. Az Alkotmánybíróság 64/1991. (XII. 17.) sz. határozat kimondta, hogy az államnak az élethez való jogból levezethető objektív intézményvédelmi kötelezettsége az egyéni alanyi jogoknál szélesebb körben érvényesül, és kiterjed a jövő nemzedékekre is. Ld. még: László SÓLYOM – Georg BRUNNER: *Constitutional Judiciary in a New Democracy. The Hungarian Constitutional Court*. The University of Michigan Press, 2000. 179–199.; SÓLYOM László: *A személyiségi jogok elmélete*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1983.

²⁵ Ld. bővebben: BÁNDI Gyula: Az állam elkötelezettsége a jövő nemzedékek iránt. In: CSINK Lóránt – SCHANDA Balázs – VARGA Zs. András (szerk.): *A magyar közjog alapintézményei*. Budapest, Pázmány Press, 2020. 1186–1199.

döntési jogával korrelatív.²⁶ A jövő nemzedékek érdekeinek felismerése, illetve ebből eredően elismerése is a nemzetközi jogban kezdődött meg: az ENSZ stockholmi²⁷ és Rio de Janeiro-i világkonferenciáin²⁸ elfogadott Nyilatkozatok valódi mérföldkövek ebben a tekintetben. Előbbi értekezlet a környezet védelméért és javításáért való emberi felelősséggel, utóbbi a fejlődési és környezeti szükségletek kielégítésével összefüggésben említi meg a jövőbeni emberek szükségleteit. Egyebek mellett az 1997-es UNESCO Deklaráció mintegy tizenkét cikket szentelt az utódaink iránti felelősségnek.²⁹ A jövő nemzedékek érdekének figyelembevétele hozta magával az igényt, miszerint az intergenerációs szemléletnek helye van a modern államok jogrendjében az alkotmányos alapelvek és intézményi garanciák szintjén is.³⁰ A magyar Alkotmánybíráóság a 28/1994. (V.20.) AB határozatában kimondta: „A környezethez való jog valójában az élethez való jog objektív intézményvédelmi oldalának egyik része: az emberi élet természeti alapjainak fenntartására vonatkozó állami köteleességet nevesíti külön alkotmányos 'jogként'.”

A magyar Alaptörvény több ponton is hivatkozik a jövő nemzedékek érdekeire. Nemzeti hitvallásában emelte alkotmányos szintre a jövő generáció érdekeit, amikor közös örökségük, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeiért, valamint anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatáért fennálló felelősségünket deklarálta.³¹ A Nemzeti Hitvallás záró mondata tágitotta ki időbeli és térbeli (ld. Kárpát-medence) síkon a jövő generációk életfeltételei védelméért való felelősséget: „Alaptörvényünk jogrendünk alapja, szövetség a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között. Élő keret [...]”³² Az Alapvetés P) cikkében történő utalás az örökség tekintetében megfelel a nemzetközi jogban általánosan elfogadott közös örökség eszméjének, itt nemzeti mivoltból kiindulva.³³ Az Alaptörvény P) cikke összefüggésbe

²⁶ Edith Brown WEISS: *In Fairness to Future Generations*. Tokyo – New York, United Nations University – Transnational Publishers, 1989. 95.

²⁷ <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/29567/ELGP1StockD.pdf>

²⁸ <http://tinyurl.com/ycy8nwwt>

²⁹ <http://tinyurl.com/fk2mmku6>

³⁰ Ld. bővebben: TAHYNÉ KOVÁCS Ágnes: A jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztoshelyettes – szószóló („zöld ombudsman”) intézménye. In: BÁNDI Gyula (szerk.): *Környezetjog*. Budapest, Szent István Társulat, 2022. 368.

³¹ „Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit ápoljuk és megővjük. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.”

³² A Nemzeti hitvallás 2011. április 18-án elfogadott Alaptörvényben a következő szövegezéssel szerepelt: „Alaptörvényünk jogrendünk alapja: szerződés a múlt, a jelen és a jövő magyarjai között.” A mondathoz az Alaptörvény indokolása nem fűzött észrevételt. T/2627. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) A hatályos szövegezés az Alaptörvény negyedik módosításának elfogadásától, 2013. március 25-től irányadó. Az Alaptörvényt módosító törvényjavaslat indokolása sem fűzött magyarázatot a módosításhoz. Ld. T/9929. Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása.

³³ „A nemzetközi jog másik, kapcsolódó fogalma az emberiséget közösen foglalkoztató kérdésekre utal ('common concern of humanity'), amely pedig már túlterjeszkedik az örökség gondolatán, mindenesetre azért kell feltétlenül megemlíteni, mert sokak szerint a kulturális, esztétikai, etikai értékek is ide sorol-

hozható a közös örökség nemzetközi jogban ismert elvével, amely alatt ebben az összefüggésben a nemzet közös öröksége értendő.³⁴ A közös szó tehát nem szűkíthető le a jelen generációra, hanem értendő alatta időbeli síkok szerint is a „szövetség múlt, jelen és a jövő magyarjai között.” Az erre vonatkozó kötelezettségek kiterjedt rendszere védi az utánunk jövő nemzedékek érdekeit.³⁵

5. Teremtésvédelmi kutatás

Egyetemünkön, 2023. április 30-i beszédében a Szentatya kiemelte, hogy a mai rohanó világban, – amikor a gépekkel kapcsolatba kerülő ember egyre inkább egysíkúvá válik, a közösségi élet megritkul, ahol az emberek érzéketlenné válnak, a nemzeti nyelvek és kultúrák eltörlése az egyetemes béke érdekében történik, ami a valóságban a beleegyezés kioroszakolásán alapuló üldözéssé válik³⁶ – a kultúra és az egyetem szerepe felértékelődik.

„Az egyetem ugyanis, amint azt már a neve is jelzi, az a hely, ahol a gondolat születik, növekszik és érlelődik, nyitott és szimfonikus; nem egyhangú, nem zárt, hanem nyitott és szimfonikus. Ez az a »templom«, ahol a tudás arra hivatott, hogy kiszabaduljon a birtoklás és felhalmozás szűk korlátai közül, hogy kultúrává váljon, vagyis »művelése« legyen az embernek és az őt megalapozó viszonyoknak: a természetfelettil, a társadalommal, a történelemmel, a teremtéssel. A II. Vatikáni Zsinat ezzel kapcsolatban megállapítja, hogy »a kultúrának a személyiség teljes tökéletesedését, a közösség és az egész emberi nem javát kell szolgálnia. Éppen ezért úgy kell kiművelni a szellemet, hogy fokozódjék benne a képesség a csodálatra, a lényeglátásra, a szemlélődésre, az önálló ítéletalkotásra, továbbá a vallási, erkölcsi és szociális érzék kifejelesztésére« (Gaudium et spes lekipásztori konstitúció, 59). Már az ókorban azt mondták, hogy a filozofálás kezdete a csodálkozás, az elcsodálkozás képessége.”³⁷

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem vezetése a kilencvenes évek elején felismerte, hogy a környezeti válság egyszerre technológiai és társadalmi kihívás is, amelynek csak újszerű, holisztikus, kreatív és innovatív módon lehet megfelelni. Ezért nélkülözhetetlen a környezeti alpműveltség az értelmiség, különösen a jogtudó értelmiség

hatók. Az Alaptörvény örökség fogalma mindkét nemzetközi jogi koncepcióból profitálhat, de egyben abban a szerencsés helyzetben van, hogy emellett ide tartozik mindaz, ami a nemzetállami szuverenitás szerves része, tehát az állam területe, erőforrásai.” Bándi (2022) i. m. 121.

³⁴ BÁNDI (2020) i. m. 1195.

³⁵ Ld. Az alapvető jogok biztosságáról szóló 2011. évi CXI. törvény 1. § (2) b) az Alaptörvény P) cikkében meghatározott értékek (a továbbiakban: a jövő nemzedékek érdekei).

³⁶ A leírásban a Szentatya idézte Robert BENSON *A világ ura* (Budapest–Bécs, Christianus – O. M. C., 1912. 122.) című művét. http://ppek.hu/omc-pdf/Robert_Hugh_Benson_A_vilag_ura_facsimile.pdf

³⁷ Ferenc pápa az egyetemi és kulturális élet képviselőihez intézett beszéde, Budapest, 2023. április 30. Ld. <http://tinyurl.com/ycy79cbp>

sámára. Ismeretes, hogy az Apostoli Szentszék figyelmét nem kerülte el a kibontakozó fenntarthatósági krízis, és már a nyolcvanas évektől megjelentek erre irányuló egyházi útmutatások. A fentiek okán 1995-ben Magyarországon elsőként a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán alakult meg környezetjoggal foglalkozó tanszék. A 2022. évben alapított Teremtésvédelmi Kutatóintézet ebben a folyamatban jelentett egy újabb előrelépést az egyetem és a magyar tudományos élet számára.

A teremtésvédelem ugyanis nem vallási ruhába öltöztetett környezetvédelem. Központjában az Isten által teremtett világ megőrzése áll, ezért az ökológiai megközelítésen túl szerepet kap számos más tudományág. A Teremtésvédelmi Kutatóintézet küldetésének tekinti, hogy teremtésvédelmi szemléletet tükröző társadalomtudományi kutatásoknak adjon bázist. A jogtudomány teremtésvédelmi szemléletű első munkái után³⁸ a *Iustum Aequum Salutare* folyóirat tematikus lapszáma elsőként adja közre azt a jogtudományi tanulmánycsokrot, amelynek szemléletmódja közös: teremtésvédelmi. Ez a tematikus lapszám is egy együtt munkálkodás célkitűzésével indul el, amelyben a tanulmányokat összeköti a környezet és a természet állapotáért, a teremtett világért, végső soron az emberért érzett aggodalom és tenni akarás, az emberi felelősséget hangsúlyozó teremtésvédelmi szemlélet.

6. Fenntarthatósági kérdések – jogi válaszok

Az elmúlt évtizedekben a természet és a környezet védelmére vonatkozó szabályozási filozófiáknak alapvetően három főbb típusa rajzolódott ki. Ezek a „filozófiák” egyben jellemzik a szabályozás fejlettségi szintjét is, egy szűkre szabott értelmezéstől a komplexebb és perspektivikusabb megközelítési módokig. A szabályozási filozófiák leképeződnek a jogalkotásban is, egyébként csupán elméleti megfontolások maradnának.³⁹ A három koncepcionális különbséget is hordozó elmélet közül az első a hagyományos antropocentrikus (emberközpontú) megközelítés. Ez az uralkodó szabályozási elképzelés a környezeti jog rövid történetének eddigi legnagyobb részében. Ez a koncepció a jelenlegi nemzedékek érdekeire koncentrál, és mindent a felismert (és elismert) emberi érdekekhez igyekszik mérni. Az emberközpontú felfogás szélesedésének újabb állomása lett a jövő generációk, jövő nemzedékek védelmének elfogadása. „E filozófia elvi alapja az, hogy egyetlen nemzedéknek sincs joga ahhoz, hogy a következő nemzedékeket megfosssa mindazoktól a környezeti adottságoktól, amelyekkel saját maga is rendelkezik.”⁴⁰ A szabályozási filozófiák további csoportját jelentik azok az elgondolások, amelyek a környezet vagy egyes környezeti tényezők önmagukban való védelmére, megőrzésére vonatkoznak.

³⁸ Ld. pl. BÁNDI Gyula: A Teremtés védelme és az emberi jogok. *Acta Humana – Emberi Jogi Közlemények*, 2020/4. 9–33. <https://doi.org/10.32566/ah.2020.4.1> ; UJHÁZI Lóránd. A környezetvédelem és a teremtésvédelem mint találkozási pont a katolikus egyház és az Európai Unió kapcsolatában. *Európai Tükör*, 25. évf., 2022/1–2. 71–90.

³⁹ Ld. bővebben: BÁNDI (2022) i. m. 10–11.

⁴⁰ Uo.

„A környezet olyan saját értékekkel rendelkezik, amelyeket nem feltétlenül szükséges sem a jelen, sem a jövő nemzedékek érdekeihez viszonyítani. Ennek megfelelően nincs jogunk ahhoz, hogy bármely emberi szempontból értékrendeket állapítsunk meg, hanem kötelességünk a környezet meglévő értékeinek megóvása, minőségük fenntartása, sőt lehetőség szerinti javítása. Ennek egyik első elismert példája a Rio de Janeiróban 1992-ben elfogadott Biológiai Sokféleség (biodiverzitás) Egyezmény volt.”⁴¹

A globálisan túlnyomórészt elterjedt antropocentrikus jogi szabályozási módszerek – dacára a számos nemzetközi (sokoldalú) egyezménynek, nyilatkozatnak, kötelezettségvállalásnak, valamint az államok által megvalósított intézményvédelmi aktivitásnak⁴² – hatékonysága, gyakorlati eredményei mára erősen kérdésesek.⁴³ Az eredményekről készült felmérések újabb célkitűzéseket inspirálnak,⁴⁴ miközben az emberiség a változtatás, „az ökológiai megtérés” utolsó óráiban jár.

Az ember és természet viszonyát kifejező szemléletmódok között megjelenő természetvédelem a jogi kodifikációban egyelőre csak részben és nem kifejezetten tudatosan fejeződik ki. A „teremtésvédelem”, amelyet a keresztény vallási társadalmi tanításokban fogalmaznak meg, ismernek el és megvalósítani sürgetnek.⁴⁵ Más vallások is hasonló értékprioritást állítanak fel⁴⁶ és hasonlóképp gondolkodnak a természetről, amelyet a teremtett világgal azonosítanak. A természetvédelemben kulcskérdés az em-

⁴¹ Uo.

⁴² Bővebben: Katie MCSHANE: Anthropocentrism vs. nonanthropocentrism: Why should we care?. *Environmental Values*, Vol. 16., Iss. 2. (2007) 169–186.

⁴³ Ld. pl. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/591 határozata (2022. április 6.) a 2030-ig tartó időszakra szóló általános uniós környezetvédelmi cselekvési programról; POMÁZI István – SZABÓ Elemér: A környezeti mutatók alkalmazásának nemzetközi és hazai tapasztalatai. *Statistikai Szemle*, 84. évf., 2006/10–11. 996.; POMÁZI István, et al.: Megállítható-e a környezet romlása Európában? Európa környezete – helyzetkép és kilátások 2020-ban. *Területi Statisztika*, 60. évf., 2020/3. 391–394.; TOMBÁČZ Endre – MAROSSY Zoltán: Az IPPC direktíva alkalmazásának problémái az EU-ban. Műhelytanulmány. Budapest, BKÁE Környezettudományi Intézet, 2002. <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/119/>; CZIPPÁN, Katalin; KÖNCZEY Réka: Fenntartható fejlődés–korlátok és felelőségek. Budapest, NKE, 2021. <http://tinyurl.com/ycxvdnwe>

⁴⁴ Éghajlatváltozási Kormányközi Testület (IPCC): Special Report Global Warning of 1.5°C. Elérhető a következő internetcímen: <https://www.ipcc.ch/sr15/>, és az IPCC hatodik értékelő jelentése: Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/> A biológiai sokféleséggel és az ökoszisztéma-szolgáltatásokkal foglalkozó kormányközi tudománypolitikai platform: 2019. évi globális értékelő jelentés a biológiai sokféleségről és az ökoszisztéma-szolgáltatásokról. elérhető a következő címen: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5657041>; The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review, 2021. <http://tinyurl.com/35dv7sh6>

⁴⁵ HIDVÉGHINÉ PULAY Brigitta: Az egyházi tanítások és a környezetvédelem párhuzamos útja. Budapest, Szent István Intézet, 2022. <https://szentistvanintezet.hu/tanulmanyaink/6>

⁴⁶ Ld. bővebben: Harold COWARD: Hindu views of nature and the environment. In: Helaine SELIN (ed.): *Nature across cultures. Views of nature and the environment in non-Western cultures*. Dordrecht, Springer-Science+Business Media, B.V., 2003. 411–419.; továbbá: Russell POWELL: Laudato si: Engaging Islamic Tradition and Implications for Legal Thought. *Seattle University Law Review*, Vol. 40. (2016) 1325.; Gavin VAN HORN: Hindu traditions and nature: Survey article. *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology*, Vol. 10., Iss. 1. (2006) 5–39.

ber helye és szerepe. Felelőssége és kötelezettségei a teremtett világ egészéért annak hasznai szedését is erősítik.⁴⁷

A jelen tematikus lapszámnak nem elsődleges tárgya azt vizsgálni, hogy a környezeti érdekekkel szemben álló rövid (vagy épp hosszabb) távú gazdasági érdekek érvényesülésének jelei-e inkább a környezetvédelem kudarcai (és mennyiben), semmint a jogi eszközök hatékonyságának, de ennek kimutatása része lehet egyes tanulmányoknak. A tanulmányok célja rávilágítani olyan aktuális fenntarthatósági kérdésekre, amelyek kifejezik, hogy a környezet regionális és globális védelme létkérdés, amelynek hatékonyabbá tételéhez szükséges eszközök keresése során a teremtésvédelmi szemléletmód is egy alternatíva lehet, amelyben a jelen generáció felelőssége kifejezetten hangsúlyos mind a természet állapota, mind a jövő nemzedékek felé.

A tanulmánycsokor célja – ahogy címe is takarja – olyan aktuális fenntarthatósági kérdéseket felvetni – amennyiben lehetséges azokat jogi szabályozó eszközök elemzésével megválaszolni –, amelyek aktuálisak, a mai társadalmak döntéshozóit, jogalkotóit foglalkoztatják, a válaszok megtalálása pedig sürgető. Mindezt úgy kívánják a tanulmányok bemutatni, hogy rámutatnak a vizsgált kutatási területnek az egyház társadalmi tanításával és különösen a Laudato Si' enciklikával fellelhető közös pontjaira.

Célkitűzése a lapszámnak továbbá az is, hogy a teremtett világ megóvása iránt érdeklődő egyetemi hallgatók látómezőjében megjelenjenek olyan tanulmányok, olvasmányok is, amelyek szemléletmódjukat tekintve előre mutatóak, megoldás-orientáltak, a jövő nemzedékek érdekeit figyelembe veszik és megmutatják a jog, mint társadalomtudomány és a teremtésvédelem közös metszeteit.

A tanulmánycsokor megjelentetéséhez nyújtott segítségért külön köszönettel tartozunk a IAS szerkesztőinek, Koltay András főszerkesztő úrnak és Szakaliné Szeder Andrea szerkesztő asszonynak, valamint Kuminetz Géza György rektor úrnak és Ujházi Lóránd intézetvezető úrnak, akik a kutatómunkát folyamatosan támogatták.

A tanulmányok a Pázmány Péter Katolikus Egyetem megbízásából a Teremtésvédelmi Kutatóintézet a „Fenntarthatóság, állóképesség – az éghajlatváltozás és az ahhoz való alkalmazkodás társadalmi kihívásai” projekt keretében jelennek meg. A projekt támogatója a Technológiai és Ipari Minisztérium.

⁴⁷ Ld. még: TAHYNÉ Kovács Ágnes: A teremtés védelmének sajátos perspektívája: a katonai erő és a környezeti károk alkalmazása: Nemzetközi konferencia a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. *Iustum Aequum Salutare*, XIX. évf., 2023/2. 200–206.